

мистецтва, що створювалося у концтаборах. Кіно у цьому різноманітті стало одним з найвиразніших та найвпливовіших проявів. І як ми вже підкресливали, найсерйознішим аналізом цього людського безумства був саме аналіз психологічний, що показав не лише зовнішнє, хоча від того не менш жакливе обличчя війни, а заглянув у найпотаємніші куточки людської душі та показав усі моторошні інстинкти, що їх ховала “сьома печать”. Психопатологія, сексопатологія – це немалі струмки, що живлять воєнний молох. І кінематограф, як мало який з мистецьких жанрів, довів це. Згадаємо уже названі радянські фільми, “Нічний портьє” Ліліан Каваллі, “Лакомб Люсьєн” Луї Маля, “Загибель богів” Вісконті, “Ніч і туман” Алена Рене та інші. І серед них “Салó, чи 120 днів Содома” Пазоліні займає одне з чільних місць.

1. Баскаков В. *Обличитель и жертва // Мифы и реальность.* – М., 1978. – Вып. 6. – С. 152–168. 2. Камшалов А., Нестеров В. *Киноискусство мира против фашизма // Мифы и реальность.* – М., 1978. – Вып. 6. – С. 3–32. 3. Маркс К. и Энгельс Ф. *Собр. соч.* – В 50 т. Т. 25. – М., 1859. 4. Bellozza D. *Morte di Pasolini.* – Mil., 1981. 5. Grimaldi A. *Salo ou les 120 journées de Sodome.* – P., 2002. 6. *Ideologia e politica // Filmcritica.* – 1973, marzo. – №23. – P. 88–91.

УДК 378:811,2:35

І.П. Карий

Національний університет “Львівська політехніка”

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ФОЛЬКЛОРНИХ МОТИВІВ І ОБРАЗІВ У ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ДМИТРА ПАВЛИЧКА

© Карий І.П., 2007

Виявлено певні закономірності літературного процесу на матеріалі поетичної творчості видатного українського поета Д. Павличка. Проаналізовано глибинні процеси трансформації, художнього переосмислення народно-етичних образів і сюжетів, в результаті яких вони набувають нового якісного стану, іншої художньо-естетичної значущості. Увагу заакцентовано на виявленні внутрішнього зв'язку фольклору і літературного твору, який відчутний і в самому баченні національної ідеї, в подібності духовних постулатів, в психологічних реакціях та ціннісних критеріях.

The author pays attention to discovering some peculiarities of the literary process on the material of poetical creativity of the outstanding Ukrainian poet Dmytro Pavlychko. The deep processes of the transformation, art revaluation of folk-ethical characters and plots, which have eventually acquired a new qualitative status, other art-ethical significance are analyzed. The author focuses his attention on the discovering inner connection between folk and literary work, which is felt in the perception of national idea, in the resemblance of spiritual postulates, in psychological reactions and value criterions.

Оригінальна поезія Дмитра Павличка цілком справедливо стала надбанням класики української літератури. Новаторство поета виявляється передусім у творчому засвоєнні як світової і вітчизняної класики, так і народнопоетичної творчості. Для Дмитра Павличка фольклор є достовірним джерелом народознавства, колективним ідейно-естетичним кредо українського народу. Народна пісня, фольклор служили йому для оновлення поетичного живопису. Звертаючись у своїй творчості до української пісні, думи, балади, занурюючись у їх стихію як у животворний, освіжаючий струмок, автор досягав доступності своїх творів для широкого кола читачів, збагачував індивідуальну творчість в усіх без винятку аспектах – ідейно-проблемному, морально-естетичному,

жанрово-структурному, образно-стильовому тощо. “Не буде перебільшенням, – справедливо зазначає О. Дей, – якщо скажемо, що трудові маси безпосередньо через фольклор взяли участь у створенні української реалістичної літератури” [1].

Цей аспект, яким просякнута поезія багатьох сучасних авторів, може стати предметом окремого дослідження. В цьому випадку тільки відзначимо, що така особливість поезії генетично пов’язана як з реальною основою, на якій виникає настрій поета, так і з народною традицією, передусім народнописенною. А це означає, що ми маємо справу з явищем, яке можна назвати світоглядно-творчим. Йдеться не тільки і не стільки про стиль чи стильову своєрідність виявлення поетом свого “я”, а швидше про відображення світу, відображення дійсності (переживання, настрої; якщо говориться про ліричну поезію – це та ж дійсність, як, наприклад, пейзаж чи праця тощо). Таке відображення неможливе без певної оцінки, певного розуміння того, що віддзеркалюється, отже, так чи інакше присутній світоглядний елемент.

В одному із віршів циклу “Дитинство” Дмитра Павличка читаємо про зачарованість ліричного героя (тут, можливо, він зливається із самим поетом) ще в дитинстві красою природи, птахів і, нарешті, – жінки:

Впали на мене чари
Хмари далекі.
Біг я через мочари
І став лелекою.

Поетичне перевтілення ліричного героя підкреслює особливе злиття його із середовищем, в якому він зростає, і в той же час надає авторові можливість підсилити враження від іншої – людської краси:

Мене осліпили похилі
Золоті плечі.
Не міг я знайти в бадиллі
Крила лелечині.

Там десь вони пропали
Під осоками.
Пішов я у світи, пропалений
Жіночими зорями [2].

У цьому випадку на сприймання й художню інтерпретацію світу автором, очевидно, вплинули і літературна, і народна традиція. Літературна в тому, що стало традиційним відображати позитивні враження і настрої від сприйняття реальності в поетично-звеличеному, часом в неочікуваному ракурсі. Безумовно, поетично незвичним є перевтілення ліричного героя в журавля – умовність, яка має свою конкретну мету. Народна ж традиція “пробивається” в самому прийомі, і в найголовнішому – в думці поета, яка робить акцент на зачарованості його ліричного героя, “пропаленого” жіночими зорями, красою стобарвного світу. Народна поезія переповнена дивною увагою до краси світу, краси жінки тощо. Відтак ми не перебільшуємо, якщо побачимо у згаданій поезії Дмитра Павличка ідейно-естетичне перегукування із народною творчістю, зокрема – із піснею. У цьому випадку ми свідомо уникаємо конкретних паралелей з народною піснею, хоч такі паралелі можна все-таки знайти, виходячи із того, що в народних піснях дівоча краса, наприклад, порівнюється із зірочкою тощо. Проте суть не в цих конкретних зіставленнях, більш чи менш точних і правдоподібних, а передусім у внутрішніх зв’язках індивідуальної творчості з колективною. Цей внутрішній зв’язок свідчить про органічний сплав народно-традиційного і особистого, індивідуально-авторського. Так у більш ранньому вірші “Коли ми йшли удвох з тобою” досить рельєфно простежується цей зв’язок (передусім в ідейному трактуванні відображеного): думка поета про хліб повністю народна. За словами М. Сумцова, “у приказках, прикметах і повір’ях хліб представляється багатством, щастям, життям” [3]:

О, я хотів тобі сказати,
Що колосок отой вусатий –

То невисипущий труд мозільний,
То молодим калач весільний,
То для дітей пахуча булка,
То хліб, що матінка-гуцулка
З долівки вчила піднімати,
Як батька в руку цілувати [4].

Погляд на “труд мозільний”, пропущений через особистий досвід ліричного героя, набуває сучасного звучання, тому що він народний і має широке узагальнююче значення. Отже, соціальна детермінованість ліричного настрою виходить із народної традиції і народних звичаїв, які в оригінальній поезії є вже не просто повторенням, а творчим їх розвитком, що ґрунтується на індивідуальному світосприйнятті автора.

Не вдаючись до детального аналізу тих поезій Д. Павличка, в яких виразно прочитується фольклорна фактура (пісня, творчо вплетена у вірш, прислів'я, народний звичай тощо), і звертаючи увагу передусім на змістовий аспект відображення, ми в той же час не забуваємо, що трактування дійсності в поезії немислиме без художньо-образної системи, яка виступає активним носієм авторських ідей. Власне кажучи, про неї, як про важливий світоглядно-ідейний аспект творчості поета, говорить І. Денисюк в цікавій статті, присвяченій творчій індивідуальності поета [5].

Вірність поета народній традиції нерідко виявляється в безпосередньому звертанні його до народної пісні і, зокрема, до її ідейного стрижня. Так, у “Віденських сонетах” поет відзначає органічний зв'язок усної творчості народу з його життям:

Тече Дунай в піснях мого народу.
Як у повітрі, в них я змалку ріс.
У Відні бачив я дунайську воду,
Збагнув, чому в ній так багато сліз... [6].

Дунай як древній слов'янський топонім дуже розповсюджений в українських народних піснях і виконує різні функції. В сонеті поет не прив'язується тематично до якоїсь конкретної народної пісні, хоча, наприклад, тема рекрутства і еміграції, про які тут піде мова, могла б скерувати увагу саме до рекрутського і емігрантського фольклору. Думка зосереджена на іншому – зображенні ностальгії емігрантів, їх страждань, які повертаються на Україну стражданнями-піснями:

Де плакали катовані рекрути,
Там емігранти, тужачи, живуть,
І пісні про Дунай їм вже не вчути.

На рідну землю сльози їх течуть, –
Ріка крізь гори мусить повернути,
Щоб на Вкраїні закінчити путь! [7]

Дунай виступає символом рідної землі, уособленням зв'язку з безсмертними народними піснями, хоча в аналізованому сонеті ми не знаходимо пісні, із якої поет взяв би конкретний образ чи певну думку. Народна традиція зосереджена тут в ідейній основі вірша і визначається асоціативним насиченням поетичного образу Дунаю. У зв'язку із сказаним, доцільно зіслатися на думку Д. Медриша, який уточнюючи твердження У. Долгат про те, що в зрілій літературі “першопочатковий емоційний смисл фольклорних елементів” піддається “трансформації або навіть нейтралізації” [8], вважає не без підстав, що такі елементи виступають не як нейтральні, а як нейтралізовані [9].

Отже, в пісні про Дунай згадуваний топонім як центральний образ дійсно максимально нейтралізований настільки, що автору немає необхідності вводити у свій твір конкретні елементи із якоїсь народної пісні. І все ж автор відсилає увагу читача саме до народнопоетичного русла, бо в пам'яті читача образ Дунаю тісно пов'язаний з народними піснями. Авторського акценту цілком достатньо для того, щоб пісня про Дунай набула глибокого звучання якраз тому, що поет свідомо відсилає читача до народнопоетичної традиції, при цьому уникаючи будь-яких конкретних деталей.

Чудовим зразком творчої трансформації фольклорних мотивів, народних обрядів та звичаїв є поезія Дмитра Павличка, які стали народними піснями.

Зразком єдності слова і музики є, наприклад, пісня Д. Павличка “Лелеченьки” до кінофільму “Сон” (музика А. Білаша). У цьому плані “спрацьовує” і образна система, що несе в собі естетичну силу твору, і чуттєвий настрій, і підхоплена та розвинена музикою ритмомелодика вірша. Думається, що популярність пісні – саме в народному погляді на “подію”, а самі образи журавля, які своєю появою зобов’язані народній творчості, підсилюють цей погляд. І суть не стільки в зовнішній схожості з народною піснею, скільки в душевному, внутрішньому драматизмі, в емоціональній гостроті образу журавлика, на шляху якого ще немало втрат і життєвих випробувань, в проекції цього образу на долю людини.

Серед інших пісенних творів Дмитра Павличка назвемо ще “Два кольори” (музика А. Білаша). Пісня, що називається “пішла у народ”. “Не може бути вищої похвали і радості для поета і композитора, – пише Д. Павличко, – як виконання їх пісні самим народом за святковим столом чи на солдатському марші, на весняному гулянні, чи в самотності, коли бажання заспівати приходиться часто як спасіння” [10]. Думка, вкладає у пісню, має високе поетичне вираження в художньому образі. Таким є, наприклад, образ червоного і чорного кольорів, розповсюдженого у народній творчості. До цього образу багаторазово звертались поети різних поколінь. До прикладу, читаємо у П. Тичини:

Гаптує дівчина й ридає –
Чи то ж шиття!
Червоним, чорним вишиває
Мені життя! [11].

Образ-символ червоного і чорного кольорів – став своєрідним мотивом пісні Д. Павличка “Два кольори”. На її прикладі ще раз переконуєшся у тому, яку важливу роль відіграє літературно-фольклорна традиція, коли “діалог” поета із культурно-історичною спадщиною підпорядковується реалізації конкретного задуму.

Дотримуючись народної традиції, яка закріпила у пісенній творчості народний погляд на долю трудівника, поет створює високу художню картину людської долі, зіткану із любові і журби (червоне і чорне). Фольклоризм передусім знаходить вираження в ідейному трактуванні образу ліричного героя. Через те і образ сорочки, вишитої червоними і чорними нитками, – символ життєвої долі ліричного героя – набуває широкого узагальнення, зрозумілого і близького кожному, хто прочитає чи почує пісню. Отже, в думці – сила ідейного і емоційного впливу, а відтак, і “секрет” популярності пісні “Два кольори”.

Органічний фольклоризм творів Д. Павличка, які стали піснями, визначаються культурою поета, глибиною усвідомлення ним народної духовності. Народна творчість ніби фокусує його поетичне мислення, допомагає розкрити стан душі ліричних персонажів у дусі народних уявлень і звичаїв. Фольклор у його поезіях відіграє роль активного стимулятора творчого процесу, який зосереджує в собі виникнення ідейного замислу і його втілення, та охоплює змістові і формальні сторони художнього твору.

Тож, підсумовуючи, доходимо висновку, що Дмитро Павличко в своїй поезії вміло і ефективно використовує фольклор свого народу, не вдаючись до народнопоетичної стилізації, а творчо трансформує його мотиви, звичаї, образну систему, які стають активним організуючим фактором усєї художньої тканини твору і допомагають повніше розкрити творчі задуми з актуальних проблем сьогодення.

1. Дей О.І. *Спілкування митців з народною поезією: Іван Франко та його оточення.* – К., 1981. – С. 4. 2. Павличко Д. *Гранослов: Лірика.* – К.: Рад. письменник, 1969. – С.80–81. 3. Сумцов М.Д. *Хліб в обрядах і піснях.* – Харків, 1983. – С. 88. 4. Павличко Д. *Бистрина: Поезії.* – К., 1959. – С. 203–204. 5. Денисюк І. “Слово моє, зроблене із толу...”. *Про творчу індивідуальність Д. Павличка / Прапор.* – 1979. – №9. – С.124–128. 6. Павличко Д. *На чатах.* – Львів, 1961. – С.62. 7. Долгат У.Б. *Література и фольклор: Теоретические аспекты.* – М., 1981. – С.20. 8. Медриш Д.Н. *Література і фольклорна традиція: Проблеми поетики: Автореф. дис. ... докт. філол. наук.* – К., 1983. – С.5. 9.

УДК 378:811,2:37

Т.Й. Лещук

Національний університет “Львівська політехніка”

“ФАУСТ” Й.В. ГЕТЕ В КОНТЕКСТІ ІДЕЇ ДОВГОВІЧОСТІ (Погляд через ретроспекцію наукового слова)

© Лещук Т.Й., 2007

По-новому розглянуто драму Й.В. Гете “Фауст”, в основу якого покладено аналіз письменницького наукового слова. За його допомогою будується сюжет твору, майстерно відображаються ідеї та художні образи.

In this article new analysis of Goethe’s drama “Faust” on the basis of scientific word is considered. By means of scientific term the contents of the drama is constructed, the ideas of intellectualization of the text, and the fundamentals of universal language are formed. Goethe is considered as a great master of a word.

Сьогодні творчість Й.В. Гете досліджена порівняно ґрунтовно загалом у філософському, лінгвістичному, естетичному, мовнокультурному, ідейному, мовно-стилістичному та інших аспектах. На їх основі вже визначено місце Гете у німецькій, а також у світовій літературі серед найвидатніших велетнів слова, таких як Шекспір, Сааді, Байрон, Шевченко, Міцкевич, Гюґо, Толстой, Данте, Сервантес та ін. [1; 2; 3] Проте, враховуючи діалектику розвитку, кожне нове дослідження, присвячене титану людської думки, вносить доповнення, що хоч і не змінює і не впливає істотно на зміну загального погляду на його творчість і на місце його в літературі, все ж збагачує певними рисами або їх нюансами, важливими для загальної характеристики, для висвітлення різних сторін життя і творчості. Як відомо, нікому з окремих дослідників ще не вдалося до кінця розкрити творчість цього німецького письменника, поета і вченого, яким є Й.В. Гете, хоч і йому сьогодні надано найбільше уваги серед інших поетів німецької нації. Кожна епоха вносить щось нове і, з погляду на те нове, виникають об’єктивні вимоги доповнень, нових висвітлень, нового удосконаленого підходу. Інтенсивний розвиток в галузі лексикології, що проводиться останніми роками, дає нам можливість стверджувати, що дослідники творчості Гете ще не достатньо уваги звернули на використання цих досягнень стосовно визначення мови письменника, використання ним наукової термінології для конструювання художніх образів. Тим часом розгляд цього важливого аспекту є потребою сьогодення. Враховуючи такі концептуальні положення, трактуємо творчість німецького письменника як таку, що залишається об’єктом подальших досліджень.

Нашу увагу привертає ще мало вивчена на сьогодні лексикологічна сторона творчості Й.В. Гете, а саме – його наукова лексика, філософський смисл його влучних термінів, термінологічних словосполучень тощо, за допомогою яких письменник досягав оптимального вираження ідей, розкриття тем, звучності понять, повноти і глибини змісту фрагмента і твору загалом.

У цій роботі ми ставимо за мету розглянути поему Гете “Фауст”, її ідеї з нової позиції, яка сьогодні ще не має свого вираження. Виходимо при цьому з погляду на потребу багатогранного трактування і оцінки словесно-значенневого складу лексики, яку використав письменник для вираження тих вічних ідей, які творять мовно-філософську основу висловлених ним понять.